

44.100
42-79.

**Меҳри НОРБОШЕВА,
Абдукарим ТУРАХОНОВ,
Мақсуда НОРБОШЕВА**

ИДРОК ФЕНОМЕНЛАРИ

УД. 100
УК - 49

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**Меҳри НОРБОШЕВА,
Абдукарим ТУРАХОНОВ,
Мақсуда НОРБОШЕВА**

**ИДРОК
ФЕНОМЕНЛАРИ**

Термиз – 2015

TerDU A.
№ 31229

Ушбу услубий қўлланмада билиш жараёнларидан бири бўлган идрокнинг ноёб жиҳатлари ҳақида сўз юритилиб, идрокнинг инсон руҳий оламидаги ўрни ва аҳамиятига эътибор қаратилди. Бу қўлланма орқали ўзингизда тажриба ўтказиб кўриш ва идрок психологияси ҳақидаги билимларни чуқурроқ ўрганиш имконига эга бўласиз. Мазкур қўлланма психология, педагогика ва психология, мактабгача таълим, бошланғич таълим ва спорт тарбиявий иш, мусиқа таълим йўналишлари талабалари шунингдек, амалий психологлар ҳамда барча психологияга қизиқувчилар учун мўлжалланган.

Муаллифлар :

*Нарбашева Меҳри Ачиловна
психол.ф.н., доц.*

ўқит. Тўрахонов Абдукарим Эшқўзиевич

ўқит. Норбошева Мақсуда Очиловна

Тақризчилар:

Турсунов Л.

ЎЗМУ психология кафедраси доц., психол.ф.н.

Жўраев Т.С.

ТерДУ психология кафедраси мудири, психол.ф.н.

Услубий қўлланма Термиз ДУ Илмий-Методик Кенгашининг 2014 йил 27 ноябрдаги 1-сонли баённомаси билан тасдиқланган.

ҚИЗИҚАРЛИ ПСИХОЛОГИЯ ҲАҚИДА БИР СЎЗ.....

Тўлин ой уфқнинг энг баланд нуқтасига кўтарилиб турибди. Атрофингиздаги ўртоқларингиздан ойнанинг катталиги қанча деб сўраб кўринг.- Баъзилари ойнанинг катталиги тарвуздек деса, баъзилари кулчадек дейди, яна бошқаси эса тангадек деб жавоб беради. Мабодо ўртада баҳс кўтарилгудек бўлса, ким ҳақ эканлигини исботлаб бўлмайди: сабаби турли кишиларга ойнанинг катталиги турлича бўлиб кўринади. Ёки ой расмини ўқиётган китобимизга чизсак ва унга йигирма беш сантиметр на-

ридан туриб қарасак, шунда ой тасвирининг катталиги ушбу китобдаги “О” ҳарфидан сал каттароқ бўлиб кўринади.

Яна бир тажриба, Сиз кўзингизни юмиб ёки қоронғу хонада кўлингизга тушган матони(рўмол) пайпаслаб туриб рангини, нима эканлигини айтиб бера оласизми?

-Балким деяпсизми ? Қатъий жавоб беришга қийнала-япсизми ?

Албатта, қийин. Чунки, бу бизнинг сезгиларимизгагина боғлиқ эмас , балки идрокимизнинг маҳсулидир.

Хўш, идрокни нега “олтинчи сезги” деб ҳам юритганлар?

Келинг, бу ҳақда психология фанига мурожаат этамиз ва идрок психологияси , идрокнинг ноёб жиҳатлари ҳақида билиб оламиз. Сўнгра эса ўзингизда идрок феноменларини ўрганиш аниқроғи билиб олиш(ёки билиб кўйиш) учун ушбу китобда берилаётган суратлардан фойдаланиб тажриба ўтказиб кўриш имкониятига эга бўласиз. Фақат қуйида берилаётган идрок ҳақидаги маълумотлар билан обдон танишиб чиқиб, сўнг расмларни ўрганишга киришинг.

ИДРОК ҲАҚИДА ТУШУНЧА.

Идрок сезгиларга нисбатан мураккаб ва мазмундор психик жараён бўлиб, барча руҳий ҳолатлар, ҳодисалар, хусусиятлар, хоссалар ва инсон онгининг яхлит мазмуни, эгалланган билимлар, тажрибалар, кўникмалар бир даврнинг ўзида намоён бўлади, акс эттиришда иштирок этади.

Идрокнинг (лот. *“perceptio”* - қабул қилиш, идрок) юқори бошқичи *“апперцепция”* дейилади. Апперцепция – идрок жараёнини шахснинг олдинги билимлари, шахсий ва ижтимоий тажрибалари, қизиқишлари, мотивацияси, эҳтиёжлари ва одатлари, умуман, руҳий ҳаётнинг барча мазмуни билан белгиланишидир. Апперцепция ҳодисаси туфайли одамлар ўзаро идрокнинг мазмуни билан бир-бирларидан муайян даражада тафовутланадилар, яъни улар айнан бир хил нарсани ўзининг билим савияси, маслаги, позицияси, дунёқараши ва ижтимоий келиб чиқишига асосланган ҳолда турлича идрок қиладилар ҳамда акс эттирадилар. Масалан, “илдиз” тушунчасини биологлар ўсимликларнинг моддий асоси сифатида, математиклар сонларнинг илдиз остидаги кўринишида, ижтимоий нуқтаи назардан қариндош-уруғчилик шаклида кўз олдига келтиради.

Апперцепция ҳодисаси *барқарор* ва *вақтинча* (муваққат) деб юритувчи икки турга ажратилади. Барқарор апперцепция ҳодисаси шахснинг дунёқараши, идеали, мотивацияси, қизиқиши, билим савияси, маданий даражаси, хулқ-атвори, маънавияти ва касбий тайёргарлигига боғлиқ бўлиб, у ўта мураккаб тузилишга эгадир. Вақтинча апперцепция тури эса шахснинг фақат идрок қилиш жараёнидаги эмоционал ҳолатига, яъни унинг кайфияти, руҳланиши, шижоати, стресс, аффектив кўринишдаги ҳис-туйғуларида, уларнинг суръати, давомийлиги, тезлигида ўз ифодасини топади.

ИДРОК ТУРЛАРИ ВА УНИНГ ИНДИВИДУАЛ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Идрокнинг *вақтни*, *ҳаракатни*, *фазони* идрок қилиш турлари мавжуд. Улар ёрдами билан атроф-муҳит, биосфера ва ижтимоий турмушнинг моҳияти юзасидан ахборотлар, маълумотлар, хусусиятлар акс эттирилади. Борлиқдаги нарса ва ҳодисаларнинг яшаш шакли, узлуксиз равишда ҳаракатда бўлиши, муайян объектив вақт бирлигида ҳукм суриши инсон онгида бевосита инъикос қилинади. Одатда инсон томони

дан вақтни идрок қилиш, асосан руҳий ҳодисалар, ҳолатлар, вазиятлар, хусусиятларнинг ўзаро ўрин алмашинуви туфайли намоён бўлиб, инсон томонидан акс эттирилаётган вақт бирлигининг объектив (ҳаққоний, холис) мазмунига, шахснинг унга нисбатан муносабатига боғлиқ бўлиб, худди шу мезон орқали унинг махсулдорлиги ўлчанади. Масалан, шахснинг эҳтиёжи, мотивацияси, қизиқишлари ва интилишига мос, мутаносиб вақт бирлигини идрок қилган тақдирдагина вақт объектив жиҳатдан (кечинмалар, ҳис-туйғуларга нисбатан шахснинг ижобий ҳаққоний муносабатларида) тез ўтгандай идрок қилинади, одатда ёқтирмаслик идрок майдониغا номутаносибликни келтириб, шахсда зеркиш ҳолатини юзага келтиради ва вақт “секин” ўтиши туйғусини уйғотади.

Ҳаракатларни идрок қилиш жисмларнинг (баъзан нисбий жиҳатдан бошқа ижтимоий, сиёсий табиий ҳолатларнинг) фазодаги (ижтимоий ҳаётдаги) ўрин алмашинувини бевосита (билвосита) инъикос эттиришдан иборатдир. Бунда ҳаракат нисбатан (қиёсий) ва нисбатсиз (таққосланмасдан) идрок қилинади. ҳаракатдаги жисм уни қуршаб турган ҳаракатсиз бошқа жисмларга таққосланган ҳолда идрок қилинса, бундай тоифадаги ҳаракат *нисбатан идрок қилиш* деб аталиб, ҳаракатланаётган жисм ҳеч қандай нарса билан таққосланмасдан идрок қилинса, бу кўринишдаги ҳаракат эса *нисбатсиз идрок қилиш* дейилади.

Фазони идрок қилиш – воқеликдаги нарса ва ҳодисаларнинг фазода эгаллаган ўрнини, шаклини, миқдорини ва бир-бирига нисбатан муносабатларидан иборат билиш жараёнининг шакли бўлиб, воқеликни идрок қилиш орқали инсон борлиқ тўғрисида, унинг хусусиятлари, ҳажми, масофаси (ич томони, чуқурлиги) юзасидан муайян маълумотлар, хоссалар, ахборотлар тўплаш, уларни фарқлаш имкониятига эга бўлади. Идрок жараёнида унинг *феноменлари* (юнон. “*phainomenon*” - *ноёб, гайриодатий ҳолат*) муайян ҳодисаларни акс эттиришда иштирок этади, инъикоснинг турлича аниқликда намоён бўлиши мумкинлиги тўғрисида маълумот беради. Улар *галлюцинация* (лот. “*hallucinatio*” - *алаҳлаш, босинқираш, валдирлаш, йўқ нарсаларнинг кўриниши, эшитилиши, сезилиши*), *иллюзия* (лот. “*illusio*” - *хато, адашиш, янглишиш*), *аттракция* (франц. “*attraction*” - *ўзига тортиш, маҳлиё этиш, жалб қилиш*), *яққол кўриниш* (рус. “яс-

новидение” - яққол олдиндан кўриш, яққол ғойибдан хабар олиш) тушунчалари орқали номланади.

Галлюцинация деб яққол воқеликдаги идрок ва ҳодисаларнинг тана аъзоларини қабул қилиш анализаторларига бевосита таъсир этмасдан инсон онгида турли образларнинг (овозларнинг эшитилиши, шарпаларнинг сезилиши) хаёлан, фикран пайдо бўлишидан иборат идрокнинг психопатологик (рухий хасталик) ҳодисасига айтилади. Галлюцинация ҳодисаси муваққат рухий хасталикнинг аломати бўлиб, баъзан кўрқинч ҳисси маҳсули ҳисобланиб, бош мия катта ярим шарлари қобиғидаги кўзғалиш жараёнларининг нуқсонли, суст (патологик) ҳаракати натижасида, гоҳо асаб тизимининг захарланиши, заифлашуви, ҳаддан ташқари толиқиши туфайли юзага келиши мумкин.

Э.Ф.Фозиев фикрича, галлюцинация ҳодисаси бир неча хил кўринишга эга:

- * йўқ нарсаларнинг кўзга кўриниши;
- * у ёки бу овозлар, товушлар, куйлар эшитилиши;
- * йўқ шарпалар, ҳидлар сезилиши кабилар.

Иллюзия ҳиссий аъзоларимизга бевосита таъсир этиб турган нарса ва ҳодисаларни нотўғри (ноадекват), янглиш, хато идрок қилишдан иборат жараённинг ноёб ҳодисаси ҳисобланади.

Иллюзиялар кўринадиган ҳаракатлар билан боғлиқ, яъни:

а) қоронғиликда ҳаракатсиз ёруғлик манбаидан нурларнинг тартибсиз тарқалиши (автокинетик ҳаракат);

б) фазовий жиҳатдан яқин жойлашган икки ҳаракатсиз стимулнинг тез суръатлар билан намоён этиб туриш ҳаракат таассуротини вужудга келтиради (стробоскопик ҳаракат);

в) ҳаракатсиз объектни уни қуршаб турган фонга қарама-қарши йўналишга кўйиш ҳаракат туйғусини пайдо қилади (индукцион ҳаракат) кабилар.

Аттракция инсонни (ўзи билан ўзга ўртасидаги муносабатда намоён бўлиб) ўзига маҳлиё қилиш, қалбни “жиз” эттиришдан иборат, онгсизликка тааллуқли инсонни инсон томонидан идрок қилиш ҳодисаси бўлиб, бу ҳодиса бир қанча манбалар, кўзғатувчилар, мотивлар таъсирида вужудга келади, жумладан:

- 1) дастлабки ташқи кўриниш, истаранинг иссиқлиги;

- 2) субъектга нисбатан риштасиз боғланиб қолишлик, онг-сизлик даражасидаги англашилмаган ички ноаниқ мойиллик;
- 3) шахсларнинг характерида ўхшашликнинг мавжудлиги;
- 4) шерикларнинг муомала маромидаги яқинлик ва б.

Яққол кўриниш (ясновидение) деб ҳолат, ҳодиса ва тасодифни яққол олдиндан кўриш, яққол ғойибдан хабар келиш (олиш) сингари парапсихологик муаммодир. Аксарият вазиятларда яққол кўришлик билиш субъектининг шахсий хаёлот, ўзгаларнинг диққатини тортишга, жалб қилишга алоқадор ҳиссий кечинмалар бўлиб, унинг яққоллилик эҳтимоли даражаси жуда пастдир. Бироқ шу нарсани рад этмаслик керакки, айрим алломаларнинг башоратлари, яққол олдиндан кўриш имконининг юксаклиги, аниқлиги кишини ҳанузгача ҳаяжонга солади.

Идрокнинг асосий хусусиятлари. Идрок хусусиятлари турли жабҳалар, вазиятлар, шароитларда намоён бўлади. Идрокнинг муҳим хусусиятларидан бири – бу фаол равишда, *бевосита* акс эттириш имкониятининг мавжудлигидир. Одатда инсоннинг идрок қилиш (перцептив) фаолияти унинг ўзлаштирилган билимлари, тўпланган тажрибалари, шунингдек, мураккаб аналитик-синтетик ҳаракатлар тизими замирида вужудга келади. Бу ҳолат босқичма-босқич ўзаро бир-бирини тақозо этувчи таркибий қисмлардан иборатдир.

Идрокнинг яна бир муҳим хусусияти – унинг *умумлашган* ҳолда нарса ва ҳодисаларни акс эттиришидир. Инсон психикасига кириб бораётган кўпқиррали, кўпёклама аломатлари идрок қилиш билан чекланиб, чегараланиб қолмасдан, балки улар аниқ жисм ёки ҳодиса сифатида баҳоланади. Жисмларнинг ўзига хос хусусиятларини белгилаш билан қаноат ҳосил қилмасдан, балки мазкур нарсаларни маълум маъновий қисмларга ажратади. Жумладан, “соат”, “бино”, “ҳайвонот” ва ҳ.к.

Идрок этилаётган нарсаларнинг физик ҳолати ўзгарса ҳам, лекин унинг кўз тўр пардасидаги образининг ўзгармаслиги энг муҳим хусусияти бўлиб, у *барқарорлик* ёки *константлик* дейилади. Доимийлик, ўзгармаслик унинг асосий белгилари ҳисобланиб, улар ёрдамида инсон ўзгарувчан оламда тўғри мўлжал олади.

Идрокнинг навбатдаги хусусияти – унинг *ҳаракатчанлиги* ва *бошқарувчанлигидир*. Масалан, тошкўмир ёруғликда ёғду

сочади, оқ қоғоздан кўпроқ нур балқийди. Лекин инсон бу нарсаларни “қора” ва “оқ” деб идрок қилади, вужудга келган бевосита субъектив таассуротларга нисбатан ўзгартишлар ҳамда тузатишлар киритади. Чунки идрок жараёни инсон олдида турган мақсадга, унга берилган установкага (онгли, ихтиёрий кўрсатмага) узвий боғлиқ ҳолда иродавий бошқарилиш хусусиятига эгадир. Шунинг учун инсонни идрок қилиш (перцептив) фаолиятида онгли бошқарилув имконияти мавжуд бўлиб, улар нутқ орқали амалга оширилади.

Идрокнинг *яхлитлилиқ* хусусияти алоҳида намоён бўлувчи айрим аломатларда ифодаланувчи нарсаларни предмет ёки жисм тариқасида инъикос қилиш қобилиятида намоён бўлади. Жисмларнинг аниқлиги, равонлиги предмет ёки жисм сифатида кўзга ташланишида ўз ифодасини топиб, муайян структурани вужудга келтиради. Идрок мазмунига, таркибига кирувчи ҳар қандай ҳодиса, вербал ёки новербал тарзда ифодаланишидан қатъий назар, у предмет ёки жисм сифатида гавдаланади ва яхлитлигини намоёиш этади. Нарса ва ҳодисаларнинг яхлит ҳолда акс этишида уларнинг ҳажми, фазода эгаллаган ўрни, ранги, ички моҳияти, кўриниши, вазни тўғрисида муайян тушунчага эга бўлиш талаб этилади. Бунинг учун идрок қилинадиган жисм аниқ тузилишга, яъни структурага эга бўлиши лозим. Ана шу муҳим хусусият идрокнинг *структуравийлиги*дир. Идрокнинг структуравийлиги хусусиятисиз унинг яхлитлик хусусияти бўлиши мумкин эмас, чунки структура қисмлардан вужудга келса, алоҳидалиқ бирикмасидан яхлит тузилма яратилади.

Ҳар қандай нарса ва ҳодисалар инсон томонидан идрок қилинмайди. Чунки у табиий ва сунъий шарт-шароитлар, объектив ва субъектив омиллар текширилуvidан ўтказилиб, яъни саралаш, танлаш жараёни амалга оширилади, номутаносиблик, меъёрдан ташқари маълумотлар акс эттириш доирасидан четда қолиб кетаверади.

Юқоридаги хусусиятларнинг барчаси инсоннинг ёш хусусиятларига, ақлий камолотига, тажрибасига, билим савиясига боғлиқдир. Лекин тўғри (адекват) идрок қилиш учун маълум шарт-шароитлар муҳайё бўлмоғи лозим.

Жаҳон психологлари асарларини таҳлил қилиш натижалари инсон томонидан фаолият мақсадини рўёбга чиқариш режасини ва моделини яратишда ифодаланувчи *антиципа-*

ция (лот. “anticipatio” - олдиндан сезиш, пайқаш, олдиндан идрок қилиш, ҳодиса моҳиятини очишдаги топқирлик) бир неча босқичлардан иборат эканлигидан далолат бермоқда. Жаҳон психологлари антиципацияни беш даражага ажратиб ўрганмоқдалар, чунончи:

Антиципациянинг *субсенсор* (лот. “sub” ости ва “sensis” - сезиш, яъни идрок қилишнинг онгости ҳолати) даражасининг ифодаланиши инсон гавдасининг ўзгаришида, унинг идеомотор (иҳтиёрсиз ҳаракат) жараёнида, ташқи таъсирга тезкор жавоб қайтаришида ўз аксини топиб, гавданинг мужассамлашуви ва ҳаракат барқарорлиги инсоннинг иҳтиёрий саъй-ҳаракатига тайёргарлик кўриш учун муҳим замин таъминлайди.

Антиципациянинг *сенсомотор* (лот. “senses” - сезиш, “motor” - ҳаракат) босқичи ҳаракатдаги жисмларни ўзаро таққослашда, мураккаб ҳаракатларни мувофиқлаштиришда, тезкор ҳаракатнинг муҳитдаги вақт ва фазовий ўзгаришлар мутаносиблигини узлуксиз равишда идора қилиб туришда намоён бўлади.

Перцептив (лот. “perceptio” - идрок) босқичда идрок қилиш хотира жараёнлари билан уйғунлашиб кетади. Бунинг натижасида ўтмиш тажрибаларига асосланиб келажакда вақт ва фазовий ўзгаришлар юз бериши эҳтимоли чуқур таҳлил қилинади, унинг образлари яққоллаштирилади.

Антиципациянинг *тасаввур* даражаси образларнинг вақт ва фазовий ўзгаришига биноан уларни фикран қайтадан яратиш, бунёд этиш, гоҳо аралашма тасвирлар вужудга келтириш, уларнинг схемаси ва режасини тузиш учун инсонда укувчанлик, қобиллик ҳамда ижодий фаолликнинг туғилишини намоёиш қилади.

Антиципациянинг бешинчи босқичи нутқ ва тафаккур ёрдамида бўлғуси ҳолатлар, ҳодисалар, кескин ўзгаришлар тўғрисида *башорат* (прогноз) қилиш хулқ-атвор ҳаракатларини ва амалга оширилувчи фаолиятини режалаштириш жараёнининг юксалиши билан бошқа даражалардан сифат жиҳатидан ажралиб туради. Мазкур босқичда умумлаштириш ва мавҳумлаштиришнинг айрим сермаҳсул даражалари, мантиқий усуллар, оқилона ҳамда мақсадга мувофиқ ҳатти-ҳаракатларнинг юқори самара берувчи кўрсаткичлари ўзининг чўққисига эришади.

Куйидаги расмларни диққат билан кузатинг, нималарни кўраяпсиз? Қизиқ экансиз, кўён-ку, деяпсизми? Шошилманг, яна обдон қаранг-чи, яна бирор жонзотни кўрасиз.....ми?

1-расм

Нималарни кўраяпсиз?

Энди навбатдаги расмларни кўриб чиқинг, ҳар бир расмда камида иккита нарсани кўриш мумкин. Синчковлик билан диққатни қийнаб ишга солиш шарт эмас. Сиз фақат расмларни ҳар томондан ва турли узоқликдан кузатинг. Ҳзингизни тажриба майдонида ҳис қилинг. ҳамма суратларни бир вақтда топиш шарт эмас, кроссворд ечишда қандай йўл тутасиз? Сизнинг кейинги фаолиятингизни (ушбу китоб билан ишлашда) худди қизиқарли кроссворд ечишга ўхшатиш мумкин.

2-расм

Нималар ёнма-ён ўтирибди?

3-расм

КИМЛАР ТАСВИРЛАНГАН?

4-расм

Иккиёқлама тасвирни топинг

5-расм

Оила суратимикан?

6-расм

10га яқин нарсани топинг

7-расм

Кичик театрми....?

8-расм

Нима тасвирланган?

9-расм

Залда кимлар.....

10-расм

нечта нарса бор?

11-расм

одамларми ёки гуллар?

12-расм

5 киши кайфияти.....

13-расм

20га яқин буюмларни топинг

14-расм

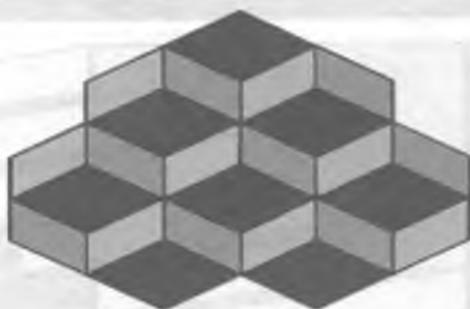
Қиёфалар танишми?

Бўрилар нечта?

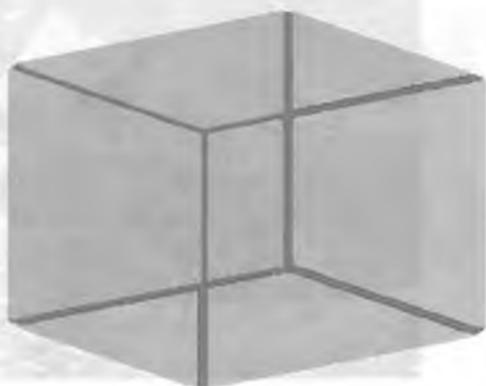

НЕЧТА КУБ БОР ?

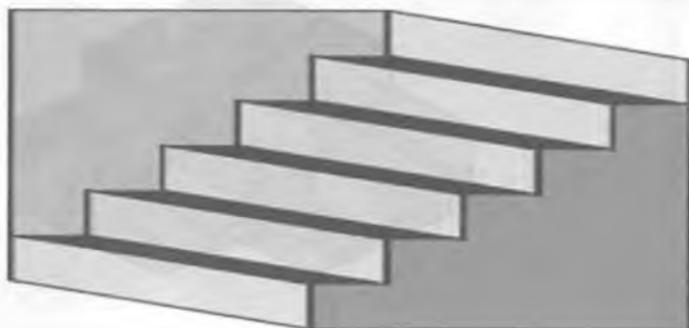
17-расм

Кублар нечта ?

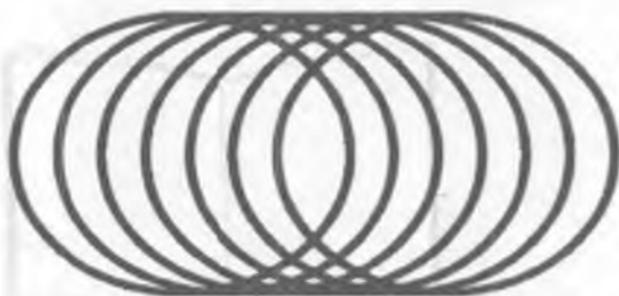
18-расм

Зинапоя қийшиқми?

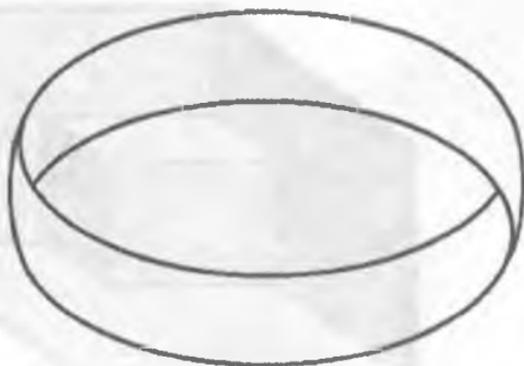
19-расм

ЦИЛИНДР ҚАНДАЙ ЖОЙЛАШГАН, ҰНГДАН
ЧАПГАМИ ЁКИ ЧАПДАН ҰНГАМИ?

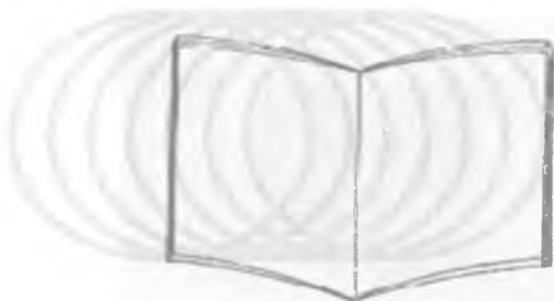
20-расм

ХАЛҚАНИНГ ҚАЙСИ ҚИСМИ ОЛДИНДА ?

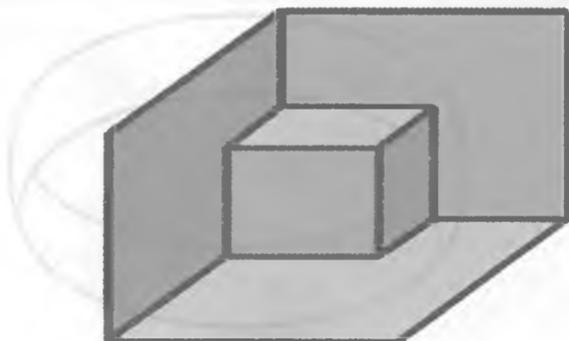
21-расм

ЖУРНАЛ ҚАНДАЙ ЖОЙЛАШГАН, МУҚОВАСИ СИЗГА
ҚАРАГАНМИ ЁКИ АКСИНЧА ?

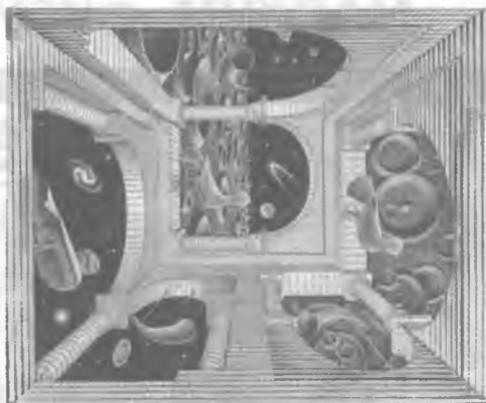
22-расм

КИЧКИНА КУБ ХОНА ИЧИДАМИ ЁКИ КАТТА КУБ
АРРАЛАБ БЎЛАКЛАНГАНМИ?

23-расм

ЮҚОРИДАН ҚАРАЯПСИЗМИ ЁКИ ПАСТДАН?

24-расм

ҒАРОЙИБ ИШЧИЛАР

25-расм

МАВҲУМ ФИГУРАЛАР

26-расм

МАВҲУМ ФИГУРАЛАР

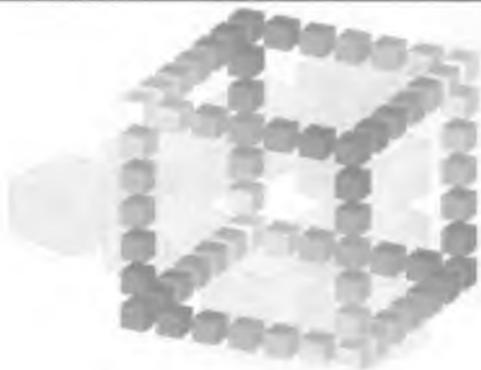
27-расм

Куб қандай ясалган?

28-расм

Куб ясашга қанча кубчалар сарфланган?

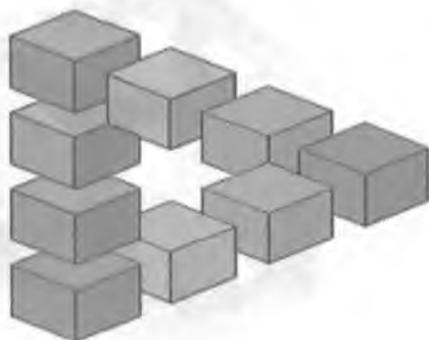
29-расм

Диск яроқсизми?

30-расм

фигуралар қандай жойлашган?

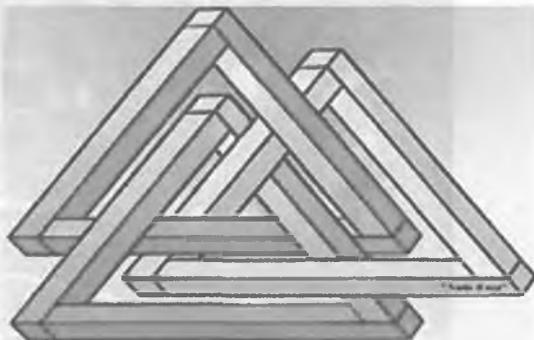
31-расм

Тахталар сони нечта?

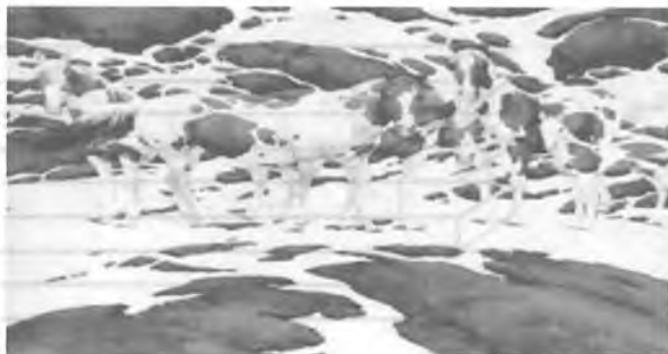
32-расм

Қайси фигура биринчи турибди?

33-расм

ТИМСОЛЛАРНИ ИДРОК ЭТИНГ

34-расм

Кимни тинглаяпмиз?

35-расм

УЛАР УХЛАШМОҚДАМИ?

36-расм

КИЧКИНТОЙЛАР ҚАЕРДА ЎТИРИШИБДИ?

37-расм

КИЧКИНТОЙ ТИК ТУРИБДИ -Я

38-расм

Бу ерда қанча маблағ бор?

ТАҚҚОСЛАНГ, УЛАР ЎХШАШМИ?

39-расм

40-расм

ИЗОҲЛИ ЛУФАТ

Англаш – психик мазмунни онгсизликдан актив белги шаклига кўчиришдан иборат психик жараёни бўлиб, бу мазмунни бошқа кишиларга етказиб бериш имконини беради. Англамоқ ўзига хабар бермоқ, ўз тажрибаси ҳисёти, эҳтиёжи, қизиқиши ва б. тўғрисида ўзига тушунтириш демақдир. Англаш демак нимадир тўғрисида ўз-ўзига ҳисоб беришдир. Субъектив ҳолда у ёки бу вазият, кечинма ва бошқаларни аниқ-равшан ва назорат қилинадиган инъикосидир

Антиципация - лот. "anticipatio" - олдиндан сезиш, пайқаш, олдиндан идрок қилиш, ҳодиса моҳиятини очишдаги топқирликдир.

Апперцепция – идрок жараёнини шахснинг олдинги билимлари, шахсий ва ижтимоий тажрибалари, қизиқишлари, мотивацияси, эҳтиёжлари ва одатлари, умуман, руҳий ҳаётнинг барча мазмуни билан белгиланишидир

Аттракция-инсонни (ўзи билан ўзга ўртасидаги муносабатда намоён бўлиб) ўзига маҳлиё қилиш, қалбни "жиз" эттиришдан иборат, онгсизликка тааллуқли инсонни инсон томонидан идрок қилиш ҳодисаси бўлиб, бу ҳодиса бир қанча манбалар, кўзғатувчилар, мотивлар таъсирида вужудга келади, жумладан:

- 1) дастлабки ташқи кўриниш, истаранинг иссиқлиги;
- 2) субъектга нисбатан риштасиз боғланиб қолишлик, онгсизлик даражасидаги англашилмаган ички ноаниқ мойиллик;
- 3) шахсларнинг характерида ўхшашликнинг мавжудлиги;
- 4) шерикларнинг муомала маромидаги яқинлик ва б.

Билиш – оламнинг инсон онгидаги инъикос этиш жараёни инсон ўзини қамраб олган атроф – муҳит тўғрисида билиш ва тасаввурга эга бўлмай туриб, фаолиятнинг бирон бир тури билан шуғуллана олмайди. Билишнинг махсули натижаси билим бўлиб, ҳар қандай касбни эгаллаш фақат билим орқали рўй беради.

Галлюцинациялар (лат. *hallucinatio* - алаҳсираш, кўзга кўриниш) инсонда касал пайтидаги психикасига таъсир этиши натижасида ҳосил бўладиган мавжуд бўлмаган, фантастик, хаёлий, уйдирма образлар.

Идрок – субъект томонидан унинг онгига нисбатан ташқи дунёдан ажратиб олинадиган баъзи бутунлик ва яхлитликларнинг билиш жараёни ва ҳаракатлари давомида онгда акс эттирилишидир (бунга бошқа кишилар ва инсон ўз танасини акс эттириш ҳам қиради). Айтайлик, инсоннинг ўз танасининг соғлиги ёки носоғломлиги тўғрисидаги ички аъзолардан келаётган сигнал натижасида шаклланадиган образни идрок этиш ҳам, этмаслик ҳам мумкин. Кўпинча эса идрок деганда

табиий ва социал дунёдаги предметларни инъикос эттириш тушунилади. Объект бўлса ташқи муҳитда тайёр ҳолда бўлади-ю, у инсонга таъсир қилади ва натижада у инсон томонидан автоматик тарзда акс эттирилади, англанади, десак, унчалик тўғри эмас. Аксинча, инсон тартибсиз ҳолдаги кечинма ва тасавурлар орасидан баъзи объектларни ажратиб олади ва бу билан гўёки ушбу тартибсизликларни тартибга келтиради. Инсон сезги аъзоларига таъсир қилиш учун бирон нарса идрок этилди, англанди дейишга ҳали эрта. Предмет ёки предмет эмас деб ҳисоблаш инсоннинг ўзига боғлиқ; ким учундир ташқи муҳитда мусикавий овоз ва шовқинлар, уларда уйғунлашмаганлик (диссонанс) ва уйғунлик (консонаж); кимгадир эса машинанинг ишлашидан дарак берувчи шовқин ёки ҳайвонлар томонидан чиқарилаётган овозлар, ким учундир суҳбатдошнинг нутқидаги мантиқий урғу беришлар, кимгадир турар жойларни муваффақиятли ёки муваффақиятсиз режалаштириш ва бошқалар. Кимлар учундир эса, агар у бундай нарсаларни билмаса, улар гўёки йўқдек “зўр бериб эшитмаслик ва кўрмаслик” пайида бўлади.

Иллюзия – тана азоларимизга бевосита таъсир этиб турган нарса ва ҳодисаларни нотўғри (ноадекват) идрок қилишдан иборат билиш жараёнининг ҳодисаси..

Психика – юксак даражада ташкил топган материя (мия)нинг объектив борлиқни акс эттириш ва шунинг асосида шаклланган психик образлар орқали мақсадга мувофиқ субъектнинг фаолияти ва унинг хатти-ҳаракатларини бошқаришдан иборатдир.

Яққол кўриниш (ясновидение) деб ҳолат, ҳодиса ва тасо-дифни яққол олдиндан кўриш, яққол ғойибдан хабар келиш (олиш) сингари парапсихологик муаммодир. Аксарият вазиятларда яққол кўришлик билиш субъектининг шахсий хаёлот, ўзгаларнинг диққатини тортишга, жалб қилишга алоқадор ҳиссий кечинмалар бўлиб, унинг яққоллилик эҳтимоли даражаси жуда пастдир.

Яхлитлилик - алоҳида намоён бўлувчи айрим аломатларда ифодаланувчи нарсаларни предмет ёки жисм тариқасида инъикос қилиш қобилятидир.

Адабиётлар

1. Фозиев Э. Умумий психология. Т., 2004
2. Платонов А. Қизиқарли психология .Т.,1979
3. Шишкоедов П.Н. Общая психология.. М.,2009
4. Логвиненко А.Д. Психология восприятия. М.,МГУ,1987
5. Найссер У. Познание и реальность. М.,1981
6. Домашенко и др. Атлас по психологии. М.,1989.

